

ХАРАКТЕРИСТИКА ЕТАПІВ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ-ПЕДАГОГІВ ІЗ ОВОЛОДІННЯ ЕКОНОМІЧНИМИ ЗНАННЯМИ

***Резюме.** У даній статті подаються результати аналізу наукової літератури, які дозволяють вирізнити існуючі підходи до визначення поняття «знання».*

***Ключові слова:** знання, економічні знання, професійні знання.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Результати аналізу наукової літератури дозволяють вирізнити існуючі підходи до визначення поняття «знання». Так, у філософському енциклопедичному словнику це поняття розглядається як перевірений суспільно-історичною практикою і засвідчений логікою результат процесу пізнання дійсності, адекватне її віддзеркалення у свідомості людини у вигляді понять, суджень, теорій [23].

На особливу увагу заслуговує науковий підхід до тлумачення поняття «знання» здійснений П.В. Копніним. Учений стверджує, що перше визначення досліджуваного феномена повинно фіксувати місце знань у процесі суспільного життя людей. У цьому випадку знання – необхідний елемент і передумова практичної діяльності людини. Друге визначення вказаного поняття обумовлюється абсолютизацією існування ідеї деякого предмету до його практичного створення як окремого моменту в трудовій діяльності людини. Сутність цього визначення полягає в наступному: знання – це сукупність ідей людини, в яких виражено теоретичне оволодіння нею предметом.

Запропоновані визначення поняття «знання», як наголошує П.В. Копнін, дозволяють сформулювати у якості узагальнення наступне: знання як необхідний елемент і передумова практичного ставлення людини до світу є процесом створення ідей, які ідеально відображають об'єктивну реальність у формах її діяльності і існуючих у вигляді певної мовної системи [13, 26].

Відомий психолог В.В. Давидов підкреслює, що правомірно розглядати знання, з одного боку, як результат мисленневих операцій, який імпліцитно містить їх у собі, з другого – як процес отримання цього результату, у якому знаходить своє вираження функціонування мисленневих операцій. Відповідно, вповні допустимо терміном «знання» одночасно позначати і результат мислення, і процес його отримання (мисленнєві операції) [6].

У педагогіці, як стверджує І.Ф. Харламов, знання визначаються як розуміння, збереження в пам'яті та уміння вільно й логічно відтворювати основні факти науки і теоретичні узагальнення, що витікають із них: поняття, правила, закони, висновки і т.д. [25]. І.Я. Лернер, у свою чергу підкреслює, що в педагогіці знання розглядаються двоюко – за рівнями, через які проходить процес засвоєння, і як кінцевий результат цього процесу. Тому, в першому випадку, наголошує вчений, знання можна визначити як сприйняту, усвідомлену і зафіксовану в пам'яті особистості інформацію про об'єкти дійсності. У другому випадку знання – це сприйнята інформація, яку людина здатна використовувати на практиці, в нових, творчих ситуаціях [15].

І.В. Малафіїк розглядає знання як багатоаспектне поняття. Одним із аспектів його визначення є розуміння знань як осмисленої суб'єктом і зафіксованої в його пам'яті сприйнятої ним інформації про світ, також ця інформація присвоєна особистістю [15, 163]

Відомий український педагог С.У. Гончаренко визначає поняття «знання» як особливу форму духовного засвоєння результатів пізнання, процесу відображення дійсності, яка характеризується усвідомленням їх істинності. Далі, учений підкреслює, що знання

виражаються в поняттях, судженнях, умовиводах, концепціях, теоріях. Знання виконують важливі соціальні функції: а) матеріалізується в певні технічні пристрої, технологічні процеси і, таким чином, служать виробництву; б) перетворюється на переконання і є керівництвом до практичної дії.

Аналіз останніх досліджень та публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми. Перейдемо до з'ясування сутності поняття «економічні знання». Так, вивчаючи питання формування цих знань в учнів Л.М. Новікова прийшла до висновку, що вказаний феномен це є перевірений практикою результат пізнання економічної дійсності, адекватне відбиття її в мисленні учнів через сукупність уявлень, понять, суджень, теорій, ідей [17, 17]. У дослідженні А.А. Шуканової вказане поняття уточнюється і розглядається як форма духовного засвоєння результатів пізнання економічної діяльності, які науково відібрані для здійснення загальної економічної освіти і відображаються у свідомості учнів у цілісній системі уявлень, понять, суджень, фактів, законів, теорій економічної науки та дійсності [27, 9].

В.О. Зайчук підкреслює, що основне завдання економічних знань, які здобувають студенти, – формування у них нового мислення економічними поняттями в студентів в умовах ринкових відносин [8, 48]. Зміст цих знань дослідник розглядає як систему навичок та вмінь, спрямованих на вироблення знання спеціаліста, його світогляду, поглядів та переконань. Викладене дає нам підстави визначати «економічні знання» як результати пізнання економічної дійсності, які майбутні фахівці здатні використовувати на практиці в подібних та нових ситуаціях.

Формулювання цілей статті. Метою статті є характеристика етапів навчальної діяльності майбутніх інженерів-педагогів із оволодіння економічними знаннями, а також аналіз наукової літератури, які дозволять вирізнити існуючі підходи до визначення поняття «знання».

Виклад основного матеріалу дослідження. З'ясувавши сутність вказаного поняття, перейдемо до вирізнення суттєвих особливостей етапів навчальної діяльності майбутніх інженерів-педагогів з оволодіння економічними знаннями. З цією метою нагадаємо, що в дослідженні Й. Лингардта виділяються мотиваційний, пізнавальний, виконавський, контрольний етапи навчальної діяльності [14]. У свою чергу, Л.М. Фрідман пропонує увідномотиваційний, операційно-пізнавальний, контрольньо-оцінний етапи (компоненти) вказаної діяльності [24]. Осмислення викладених матеріалів дозволяє нам зробити висновок про доцільність вирізнення мотиваційного, когнітивного, операційного та контрольньо-оціночного етапів навчальної діяльності майбутніх інженерів-педагогів з оволодіння економічними знаннями.

Охарактеризуємо кожний із цих етапів. Так, на мотиваційному етапі майбутні інженери-педагоги повинні зрозуміти, чому і для чого їм необхідно оволодіти економічними знаннями.

З метою з'ясування змістового аспекту когнітивного етапу досліджуваного виду навчальної діяльності, необхідно проаналізувати існуючі підходи до вирізнення видів економічних знань

Так, у дидактиці мова йде про такі їх види:

- основні терміни і поняття. Забезпечують розуміння, тлумачення, сприйняття наукових положень;
- факти щоденної дійсності й наукові факти. Допмагають пізнанню законів будь-якої науки, формуванню переконань; формулюванню, обстоюванню ідей;
- основні закони науки. Розкривають зв'язки і відношення між рідними об'єктами та явищами дійсності;
- теорії. Містять систему наукових знань про певну сукупність об'єктів, про методи пояснення та передбачення явищ конкретної предметної галузі;
- знання про способи діяльності. Вони є сукупністю методів набуття і нагромадження

знань;

- оцінні знання. Відомості про норми ставлення до різних явищ життя [2].

На увагу, на нашу думку, заслуговує підхід до вирізнення різних груп знань, якого у своєму дослідженні дотримується Н.Й. Падалка [18]. Знання, отримані в процесі вивчення математичних дисциплін необхідні для професійної діяльності майбутніх програмістів, вона поділяє на наступні групи: аналітичні, проектувально-цільові, орієнтаційно-пошукові, операційно-процесуальні, контрольні-оцінні. Кожний із вирізнених компонентів знань дослідниця наповнює відповідним змістом [18, 68-69].

Психолого-педагогічний аналіз знань з точки зору їх обов'язкового і першочергового засвоєння, як наголошує Л.Д. Столяренко, передбачає виділення предметних (спеціальних), логічних і психологічних складових [19].

Результати аналізу наукових робіт свідчать про існування різних підходів до визначення видів економічних знань.

У своєму дисертаційному дослідженні С.В. Хоменко, приєднуючись до точки зору багатьох дослідників, вирізняє наступні види знань:

- основні терміни і поняття, факти щоденної діяльності і наукові факти; основні закони науки, теорії, знання про способи діяльності, оцінні знання;
- теоретичні знання (поняття, системи понять, теорії, гіпотези, закони і методи науки) і фактичні знання, одиничні поняття (знаки, букви, назви, події);
- знання про систему відомостей накопичених людством; знання про досвід здійснення способів діяльності.

Близьким до підходу, який обґрунтовує С.В. Хоменко, є точка зору Л.М. Новікової, щодо вирізнення видів економічних знань. У системі цих знань вона виділяє наступне: факти; теорії, що охоплюють значну сукупність фактів і законів; методологічні знання, які постають у двох видах (знання про загальні методи дослідження та знання про методи передачі наукової інформації); між предметні знання та оціночні економічні знання (характеризують норми ставлення особистості до тих, чи інших економічних об'єктів, значення їх в тій чи іншій сукупності чи системі об'єктів) [17]. Вказані види знань, як підкреслює Л.М. Новікова, поділяються на теоретичні й практичні.

Науково обґрунтована структура економічних знань пропонується в роботі Ю.К. Васильєва [5]. Осмислення сутності цієї структури дозволяє подати її як відповідні рівні знань, а саме:

- загальнонауковий (знання економічних законів виробництва, основних понять у галузі економіки виробництва і праці);
- галузевий (специфічний прояв окремих економічних законів у конкретній галузі; особливості організації і економіки виробництва і праці в даній галузі);
- професійний (сума економічних знань і умінь, необхідних для успішної роботи на конкретному робочому місці).

Вирішення питання про вирізнення складників економічних знань деякі науковці пов'язують з компетентнісним підходом. З огляду на положення, яке детально аналізує А.І. Кузьмінський, що професійні знання є умовою і результатом розвитку професійних умінь і навичок, К.О. Кірей прийшла до певного висновку, а саме: для майбутніх фахівців економічного профілю професійні знання проектуються у ключові компетенції, зміст яких визначається за провідними функціями фахівців у системі професійної діяльності та за відповідними професійними якостями. До вказаних функцій дослідниця відносить: планувальну, організаційну, управлінську, контрольну, методичну, технологічну [10, 37].

Проаналізувавши суттєві особливості економічного мислення, економічної поведінки майбутніх фахівців економічного профілю, рівні сформованості їх інформаційної культури, сутність їх креативних умінь, К.О. Кірей стверджує, що найбільш відповідним змістом професійної компетентності фахівця економічного профілю слід вважати об'єднану модель компетенцій засновану на комплексі знань, умінь і навичок щодо виконання професійних

завдань і продуктивної діяльності, яка складається з предметно-практичної, управлінської, нормативно-правової, навчально-пізнавальної, інформаційної, комунікативної та креативної компетенцій. [10, 43]

На особливу увагу заслуговує думка Л.Д. Столяренко про те, що розвиток процесу навчання розглядається як сходження від найнижчого рівня знань до найвищого. Дослідниця виділяє такі рівні:

– перший – знання-знайомства. Відрізняється здібністю учня визнавати, розпізнавати, розрізняти об'єкти з ряду інших подібних об'єктів. Засвоєння на рівні знайомства обмежено найбільш загальними уявленнями про об'єкт вивчення, а мислення – альтернативними судженнями типу «так-ні», «або-або»;

– другий – знання-копії. Оволодіння основними поняттями предмета проходить настільки повно, що дає учневі можливість здійснювати словесний опис дії з об'єктом вивчення, аналізувати різні дії і різні підходи;

– третій – повноцінні знання (знання-уміння). Діяльність учня характеризується уміннями застосовувати засвоєну інформацію в практичній сфері для вирішення деякого класу задач і отримання об'єктивно нової інформації;

– четвертий – знання-трансформації. Характеризується таким оволодінням інформацією, під час якого учень зможе вирішувати задачі різних класів шляхом переносу засвоєних знань, умінь, навичок [19].

Л.Д. Столяренко підкреслює, що людині потрібні знання всіх рівнів. Про одні вона повинна мати уявлення, інші потрібно засвоїти на рівні повноцінних знань-умінь, а в деяких потрібно розібратись настільки глибоко, щоб здійснити трансформацію (хоч би аналогічно) на інші області.

Як бачимо, науковий підхід Л.Д. Столяренко до розуміння змісту знань найкращим чином ілюструє сутність визначення цього поняття, що пропонує І.Я. Лернер.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Проаналізувавши викладений матеріал, приходимо до висновку, що розробка змістового аспекту когнітивного етапу навчальної діяльності майбутніх інженерів-педагогів з оволодіння економічними знаннями повинна ґрунтуватись на рівневому підході до них та вирішенні знань-знайомств, знань-копій, повноцінних знань (знання-уміння) та знань-трансформацій.

Операційний етап вказаного виду навчальної діяльності пов'язаний з опануванням навчальними діями, операціями, необхідними для оволодіння економічними знаннями. Значна увага на цьому етапі пов'язана з операціями моделювання, оскільки вони виступають як засіб наочної презентації об'єктів і закономірностей матеріалу з економіки, який вивчається.

Контрольно-оціночний етап навчальної діяльності з оволодіння майбутніми інженерами-педагогами економічними знаннями пов'язаний з тим, що студенти освоюють уміння аналізувати процес учіння, оцінювати його продуктивність шляхом зіставлення результатів діяльності з цілями учіння.

ЛІТЕРАТУРА

1. Большой психологический словарь / сост. и общ. ред. Б. Мещеряков, В. Зинченко. – СПб.: Прайм-Еврознак, 2004. – С. 176-177.
2. Волкова Н.П. Педагогіка / Наталія Павлівна Волкова. – К.: ВЦ «Академія», 2003. – 616 с.
3. Гинецинский В.И. Основы теоретической педагогики / В.И. Гинецинский. – СПб.: Питер, 1992. – 154 с.
4. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник / Семен Устимович Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
5. Васильев Ю.К. Экономическое образование и воспитание учащихся / Ю.К. Васильев. – М.: Педагогика, 1983. – 96 с.
6. Давыдов В.В. Теория развивающего обучения / В.В. Давыдов. – М.: ИНТОР, 1996. – 225

с.

7. Дьяченко М.И. Психология высшей школы: учеб. пос. для вузов / М.И. Дьяченко, Л.А. Кандыбович. – [2-е изд.]. – М.: Изд-во БГУ. – 383 с.
8. Зайчук В.О. Развитие мышления у процессе освоения экономических знаний / В.О. Зайчук. – К.: Навчальна книга, 2003. – 87 с.
9. Зайчук В.О. Сучасні педагогічні технології: дидактично-інформаційний аспект / В.О. Зайчук, А.С.Нісімчук, А.Д. Білан. – Луцьк: ПВД Твердиня. – Том 1. – 2009 – 288 с.
10. Кірей К.О. Формування професійних знань майбутніх фахівців економічного профілю засобами мультимедіа: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Катерина Олександрівна Кірей. – Вінниця, 2008. – 283 с.
11. Копнин П.В. Логические основы науки / П.В. Копнин. – К.: Наукова думка, 1968. – 283 с.
12. Коротяев Б.И. Учение – процесс творческий: Из опыта работы / Б.И. Коротяев. – М.: Просвещение, 1980. – 120 с.
13. Лернер И.Я. Дидактическая система методов обучения/ И.Я. Лернер. – М.: Знание, 1976. – 63 с.
14. Лингардт Й. Процесс и структура человеческого учения / Йозеф Лингардт; пер. с чешск. – М.: Прогресс, 1970 – 686 с.
15. Малафіїк І.В. Дидактика: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / І.В. Маліфіїк. – Рівне: РДГУ, 2003. – 470с.
16. Москаленко П.Г. Основы теории навчання: навч. посіб. / П.Г. Москаленко, М.В. Гадацький. – Харків.: ХДПУ, 1992. – 144 с.
17. Новікова Л.М. Формування економічних знань учнів профільних класів в умовах доузівської підготовки: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук.: спец. 13.00.09 «Теорія навчання» / Л.М. Новікова. – Х., 2005. – 18 с.
18. Падалко Н.Й. Формування професійних знань в майбутніх програмістів у процесі вивчення математичних дисциплін: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Падалко Ніна Йосипівна. – Луцьк, 2008. – 230 с.
19. Столяренко Л.Д. Педагогическая психология / Людмила Дмитриевна Столяренко. – Серия «Учебники и учебные пособия». – [2-е изд., перераб. и доп.]. – Ростов н/Д.: «Феникс», 2003. – 544 с.
20. Талызина Н.Ф. Управление процессом усвоения знаний / Н.Ф. Талызина. – М.: Изд-во МГУ, 1975. – 343 с.
21. Тархан Л.З. Дидактическая компетентность инженера-педагога: теоретические и методические аспекты: монография / Лена Запайвна Тархан. – Симферополь.: КРП «Издательство Крымучледнез», 2008. – 424 с.
22. Усова А.В. Психолого-дидактические основы формирования у учащихся научных понятий: учебное пособие к спецкурсу / Антонина Васильевна Усова. – Челябинск: ЧГПИ, 1986. – 88 с.
23. Філософський енциклопедичний словник / [ред.-упоряд. В.І. Шинкарук]. – К : Абрис, 2002. – 742 с.
24. Фридман Л.М. Педагогический опыт глазами психолога: кн. для учителя. Серия: Психологическая наука – школе / Л.М. Фридман. – М.: Просвещение, 1987. – 224 с.
25. Харламов И.Ф. Педагогика. Крат. курс: учеб. пособие / Иван Федорович Харламов. – Мн.: Высш. шк., 2003. – 272 с.
26. Хоменко С.В. Методика формування економічних знань у майбутніх інженерів-педагогів засобами комп'ютерних технологій: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.02. «Теорія та методика навчання» (технічні дисципліни) / С. В. Хоменко. – Х., 2008. – 14 с.
27. Шуканова А.А. Методика формування економічних знань в учнів 9-10 класів у процесі навчання географії: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук.: спец. 13.00.02. «Теорія та методика навчання» (географія) / А.А. Шуканова. – К., 2009. – 27 с.

Н.Л. ПАНАСЮК. ХАРАКТЕРИСТИКА ЕТАПОВ УЧЕБНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ БУДУЩИХ ИНЖЕНЕРОВ-ПЕДАГОГОВ ИЗ ОБЛАДЕНИЯ ЭКОНОМИЧЕСКИМИ ЗНАНИЯМИ

Резюме. В данной статье подаются результаты анализа научной литературы, которые позволяют выделить существующие подходы к определению понятия «знание».

Ключевые слова: знание, экономические знания, профессиональные знания.

N.L. PANASYUK. DESCRIPTION OF THE STAGES OF EDUCATIONAL ACTIVITY OF FUTURE ENGINEERS-TEACHERS FROM A CAPTURE ECONOMIC KNOWLEDGES

The summary. The results of analysis of scientific literature, which allow to select the existent going near determination of concept «knowledge» are given in this article.

Key words: knowledge, economic knowledges, professional knowledges.

Одержано редакцією 18.02.2013 р.